

Любомир Винар

ПРОФЕСОР НАТАЛІЯ ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО І УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО

Розглядаючи многогранну наукову діяльність проф. Наталії Полонської Василенко в 1960-их роках, на окрему увагу заслуговує її вклад праці в розбудову Українського Історичного Товариства і «Українського Історика».

Щоб докладніше наświetлити роль проф. Полонської в постанні УІТ, треба коротко зупинитися над його початками. Ідея створення Українського Історичного Т-ва виринула в другій половині 1964 року у зв'язку з потребою координації праці українських істориків розсіяних по різних континентах, а в першу чергу з виданням історичного квартальника «Український Історик», якого перше число появилось в перших днях січня 1964 року, датоване 1963-им роком. У висліді розмов і переписки з проф. Ол. Оглоблином, автор цих рядків зобов'язався сконтактуватися з українськими істориками і оформити ініціативну групу УІТ. Проф. Н. Полонська-Василенко вже до того часу співпрацювала в «Українському Історикові», який до 1965 року появлявся з рамені Історичної Комісії «Зарево». В моєму листі з початку жовтня 1964 року до проф. Полонської, я докладно з'ясував проблеми творення нового Товариства і просив її про пораду відносно створення ініціативної групи УІТ. У відповідь я одержав листа від пані Професор з 15. IX. 1964 року в якому вона писала «Вашу думку про заснування Товариства цілком підтримую, і 24. XI. буду в Мюнхені й поговорю з проф. Курінним. Я гадаю можливим перетворити редакцію («Українського Історика» — Л. В.) на ініціативну групу». Цю думку поділяв також проф. О. Оглоблин, який у своєму листі з 24. IX. 1964 року писав, що «Українське Історичне Товариство треба заснувати на широкій базі і територіяльній (цілий український вільний світ) і особовій (не самі лиш вчені історики). Пропозиція пані Полонської-Василенко досить слухна: перетворити редколегію У. І. на ініціативну групу (за згодою цих осіб, звичайно). Отже з Богом починай».¹ Отже пропозиція проф. Полонської відносно ініціативної групи була прийнята і вже в наступному листі я до неї писав «Я думаю, що Ваша пропозиція, щоб члени редколегії стали рівночасно членами ініціативної групи УІТ дуже добра. Слід лиш було б її доповнити. Я буду дуже вдячний, якщо пані професор попросить до нашого гурту проф. Курінного і може ще когось».²

¹ Лист проф. О. Оглоблина до Л. Винара, з Лудлов, Масс. від 14. IX. 1964.

² Лист Л. Винара до проф. Полонської-Василенко від 25. IX. 1964 року з Болдеру, Колорадо.

Ішлося про те, що редакційна колегія «Українського Історика» в тому часі складалася лише з десятиох членів і на нашу думку ініціативна група УІТ повинна була включити більше ініціаторів УІТ. По жвавій переписці вже в листопаді 1964 року остаточно оформилася ініціативна група УІТ, яка начислювала 17 членів.³ Дня першого березня 1965 у висліді листовного референдуму 45 членів-основників постало Українське Історичне Товариство і оформлено його першу Управу. Проф. д-р Н. Полонську Василенко одноголосно було вибрано на заступника голови УІТ⁴ і на цьому пості вона є дотепер. Проф. Полонська приєднала до ініціативної групи УІТ проф. П. Курінного і проф. М. Міллера з Мюнхену. Отож новопостале Товариство завдяки Ювілятці стало на міцний ґрунт на європейському терені. Вже 24 жовтня 1965 року створено в Мюнхені першу клітину УІТ із наступною управою — проф. Н. Полонська-Василенко — голова, проф. Ігор Каменецький — заступник голови і д-р Олекса Вінтоняк — секретар. Згадана клітина хоча не розгорнула широкої діяльності, проте зорганізовано декілька дискусійних вечорів на яких обговорено справи УІТ, як також виголошено декілька доповідей.

Треба сказати, що проф. Полонська-Василенко завжди брала чинну участь в розгортанні праці УІТ та служила вказівками і порадами. Перший рік існування Товариства позначився різними проблемами, зокрема деякі українські наукові установи не зрозуміли інтенцій УІТ і часами активно словами і ділами виступали проти «ще одного товариства». Проте вже в короткому часі Товариство своєю працею повністю виправдало своє існування і одержало «право побуту» серед бурхливих хвиль українського наукового життя у вільному світі. І тут приходиться відмітити заслуги пані професор Полонської-Василенко, як члена основника УІТ і члена його Управи, яка своїм авторитетом і працею причинилася до росту Українського Історичного Товариства.

На окреме відзначення заслугоує співпраця Ювілятки в «Українському Історик», яка залочаткувалася з першим числом нашого журналу. Пані професор Полонська від 1964 року є членом редколегії «Українського Історика». Достойна Ювілятка стало співпрацює з нашим журналом. Ця співпраця проявляється в трьох видах: проф. Полонська-Василенко містить свої праці на сторінках журналу, надсилає матеріяли інших авторів до друку і вкінці треба згадати дуже

³ Перший комунікат ініціативної групи був розісланий численним українським історикам і дослідникам допоміжних історичних наук. Його текст надрукований в 4 числі «Українського Історика» за 1964 рік, стор. 1. Членами ініціативної групи УІТ були (в по-азбучному порядку): Марко Антонович, Богдан Винар, Любомир Винар, Ілля Витанович, Олександр Домбровський, Василь Дубровський, Михайло Ждан, Ігор Каменецький, Роман Климкевич, Петро Курінний, Михайло Міллер, о. Іриней Назарко, Олександр Оглоблін, Євген Онацький, Ярослав Пастернак, Наталія Полонська-Василенко, Микола Чубатий.

⁴ Хроніка УІТ, «Український Історик», чч. 1–2, 1965, стор. 90–91.

цінні її коментарі до інших матеріалів друківаних в «Українському Історикові».

Дотепер в журналі проф. Н. Полонська-Василенко вмістила слідуєчі праці (подаємо в хронологічному порядку): Рецензія на працю Л. Винара «Андрій Войнаровський», Мюнхен, 1962, *Український Історик*, ч. 1. 1963, стор. 18—19; «До історії України XIX століття» У. І., ч. 4. 1964, стор. 9—14, У. І., ч. 1—2, 1965, стор. 14—21; «Сторінки спогадів: Український Вільний Університет», ч. 3—4, 1965, стор. 39—47; «Микола Прокопович Василенко — життя та наукова діяльність», ч. 3—4, 1966, стор. 41—51, «Бібліографія праць М. П. Василенка», там же, стор. 103—109; «До історії архівів Києва», ч. 1—4, стор. 90—92, «Архів Запорозької Січі та питання про видання його», там же, стор. 134—137.

Тепер наша Ювілятка дальше готує нові матеріали до «Українського Історика», історіографічного і мемуарного характеру.

Професор Полонська-Василенко надіслала до друку надзвичайно цінні спогади академіка Миколи Василенка, які були друківані перший раз на сторінках нашого журналу — «Історія мого приват-доцента». У. І., ч. 3—4, 1966, друга частина спогадів буде в короткому часі видруківана. Також проф. Полонська обіцяла надіслати для друку в У. І. цікаві архівні матеріали.

Ми зазначували, що шановна Ювілятка завжди живо реагує на друківані матеріали в журналі. Її коментарі є цінні для редактора журналу, як також вони мають у багатьох випадках тривалу історичну вартість. Для прикладу наведемо відгук проф. Полонської-Василенко на спогад проф. В. Дубровського про М. Н. Петровського, У. І., ч. 2—3, 1964. «Стаття, пише проф. Полонська, дуже цікава та важлива. Автор добре знав проф. М. Н. Петровського й хочу додати кілька рядків, що стосується доби, якої не знає В. В. Дубровський.

Я познайомилася з М. Н. Петровським в скрутні часи, коли він потерпів катастрофу в Нижнєнському Педагогічному Інституті й переїхав до Києва. Працював він тоді, в 1934 році, в рукописному відділі Бібліотеки Академії Наук. В будинку бібліотеки, в маленькій кімнатці, мешкав він з своєю дружиною. Тоді я теж потерпіла катастрофу: мене було звільнено з Академії Наук, як «чужий елемент», і я нігде не могла знайти іншої посади. М. Н. Петровський запросив мене взяти участь у великому виданні, який запроектував він, маючи підтримку з боку директора бібліотеки, з яким він мав дуже добрі відношення, з В. М. Іванушкіним, комуністом, який в той час стояв дуже високо в партійних сферах Києва. Видання це мало дати докладну реєстрацію документів з історії України, друківаних в різних джерелах. Для цієї реєстрації були зроблені спеціальні картки, на які заносили: характер документу, дату, стисло зміст та назву видання де було надруківано документ. Я охоче взялася за працю й зробила кілька сот карток з «Киевской Старини», видань «Архівних комісій». Праця продовжувалася років з два, поки не сталася катастрофа з Іванушкіним: його було раптом звільнено, заарештовано

й здається заслано: це було наприкінці 1935 року, або на самому початку 1936 року. Разом з тим пропала вся маса підготовленого до друку дуже цікавого реєстру документів. Здається з арештом В. Іванушкіна зв'язано було звільнення М. Н. Петровського. Після того в 1937 році я зустріла Петровського в Інституті Історії України. Він мав там дуже непевне становище керівника праці молодих співробітників Інституту, власне аспірантів, хоч такої кваліфікації вони не мали. Пізніш Петровський дістав посаду старшого наукового співробітника. Ліквідація праці в бібліотеці збіглася з важливою подією в житті М. Н.: він розійшовся зі своєю дружиною. Підчас праці в Інституті він одружився удруте з удовою відповідального комуніста; цей шлюб теж сприяв зміцненню його становища в Інституті. Захист дисертації М. Н. в Московському Інституті Історії АН СРСР пояснюється тим, що в той час українські наукові установи не мали права давати докторатів, а тільки звання «кандидата», а присудження докторатів гуманітарних дисциплін було монополією Москви».⁵

Цей відгук проф. Н. Полонської Василенко не лише доповнює спогади проф. В. Дубровського про М. Н. Петровського, але вносить цікавий матеріал до біографії Ювілянтки, а zarazом вказує, що проф. Полонська Василенко є дуже активним членом редакційної колегії «Українського Історика». Ми спеціально навели обширніший уривок з її листа, щоб вказати саме на позитивний підхід Достойної Ювілянтки до матеріалів друкованих у нашому журналі. Цей підхід, без зайвої негачії або гльорифікації авторів У. І. і їхніх статей, базований головню на доповненні певних подій.

Аналізуючи працю проф. Полонської-Василенко в У. І. треба також згадати, що в нашому журналі містилися численні відгуки на її праці.⁶

В численних листах проф. Наталії Полонської-Василенко знаходимо багато думок про Українське Історичне Товариство, «Українського Історика» і, взагалі наші пляни та про розгорнення праці, нові проекти тощо. Завжди у них на першому місці стоїть її журба за дальший розвиток української історіографії у вільному світі і незавидний її стан в сучасній підневільній Україні.

Одною із найкращих роз'язок цих важливих проблем — це перш за все пожвавлення наукової і видавничої діяльності Українського Історичного Товариства. Майбутній історик УІТ, на основі джерел, визначить Достойній Ювілянтці, почесне місце в діяльності нашого Товариства. Сьогодні з нагоди 85 ліття професор Наталії Полонської-Василенко можемо лише найсердечніше подякувати за її труд і цінний вклад в УІТ і УІ і побажати многих літ творчої праці для дальшого розцвіту української історичної науки.

⁵ Лист проф. М. Полонської до Л. Винара від 15. ІХ. 1964.

⁶ Англomовна праця «Україна-Русь і Західна Європа в 10—13 ст.» (1964); У.І., ч. 4, 1964, стор. 51; «Запоріжжя ХVІІІ століття та його спадщина», ч. 1—2, 1966, стор. 111—113; «Запоріжжя та його спадщина», т. 2, 1967, ч. 1—2, 1969.